

УДК: 159.922.1:173.1

Літвінова О. В., Злакоман А. І.

Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського, Кременчук

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ВИБОРУ ШЛЮБНОГО ПАРТНЕРА

Розглядаються основні психологічні теорії зарубіжних і вітчизняних вчених щодо вирішення проблеми вибору людиною потенційного шлюбного партнера і створення сім'ї. Обґрунтовано актуальність вивчення даної проблеми в період економічних, політичних, соціальних змін у нашому суспільстві, які призводять до зростання кількості розлучень, особливо в перші роки подружнього життя. Визначено проблему вибору, як фактору задоволення потреб індивіда, обумовленого несвідомою проекцією образу одного з батьків на потенційного кандидата в чоловіки (дружину). Охарактеризовано процес вибору шлюбного партнера та його чинники з точки зору теорії «стимул – цінність – роль» Б. Мурстейна, теорії «фільтрів» А. Керкгоффа та К. Девіса, теорії компліментарних потреб К. Девіса, «кругової теорії кохання» А. Рейса, психоаналізі З. Фрейда і К. Юнга. Визначено, що в більшості теорій основними чинниками вибору шлюбного партнера вважається просторова близькість; сформовані уявлення про ідеального партнера; приклад власних батьків і намагання знайти партнера, який був би схожий на батька чи матір; прагнення особистості до самоствердження й уявлення про партнера, який дав би змогу його реалізувати тощо.

Ключові слова: вибір, шлюбний партнер, потреби, цінності, принцип рівності, проекція, узгоджена послідовність «фільтрів», стадії розвитку відносин.

Литвинова О. В., Злакоман А. И.

Кременчугский национальный университет им. Михаила Остроградского, Кременчуг

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ФАКТОРЫ ВЫБОРА БРАЧНОГО ПАРТНЕРА

Рассматриваются основные психологические теории зарубежных и отечественных ученых по проблеме выбора человеком потенциального брачного партнера и создание семьи. Обоснована актуальность изучения данной проблемы в период экономических, политических, социальных изменений в нашем обществе, которые приводят к росту числа разводов, особенно в первые годы супружеской жизни. Определена проблема выбора, как фактора удовлетворения потребностей индивида, обусловленного бессознательной проекцией образа одного из родителей на потенциального кандидата в мужа (жены). Охарактеризован процесс выбора брачного партнера и его факторы с точки зрения теории «стимул – ценность – роль» Б. Мурстейна, теории «фильтров» А. Керкгоффа и К. Дэвиса, теории комплиментарных потребностей К. Дэвиса, «круговой теории любви» А. Рейса, психоанализе З. Фрейда и К. Юнга. Сделан акцент на том, что в большинстве теорий основными факторами выбора брачного партнера считается: пространственная близость; сложившиеся представления об идеальном партнере; пример собственных родителей и попытка найти партнера, который был бы похож на отца или мать; стремление личности к самоутверждению и представления о партнере, который позволил бы его реализовать.

Ключевые слова: выбор, брачный партнер, потребности, ценности, принцип равенства, проекция, согласованная последовательность «фильтров», стадии развития отношений.

АКТУАЛЬНІСТЬ РОБОТИ. У віці ранньої дорослості людина включається в усі види соціальної активності, вона відходить від батьківської сім'ї, обирає супутника життя, приймає рішення про шлюб і створення власної сім'ї. В процесі вибору шлюбного партнера

відіграють роль багато різних чинників, дослідження яких стає актуальним саме сьогодні, коли кількість розлучень знаходиться на високому рівні. Сучасна сім'я вимагає від партнерів особливих зусиль при здійсненні міжособистісної взаємодії, готовності й здатності до здійснення цих зусиль. Багато людей приймають рішення про укладання шлюбу не усвідомлюючи відповідальності, не маючи культури ефективного спілкування.

Важливим аспектом, що веде до створення сім'ї і значною мірою визначає характер її існування є вибір шлюбного партнера. На цей процес, за даними досліджень, впливають багато чинників, серед яких: просторова близькість; уявлення про ідеального партнера; приклад власних батьків і намагання знайти партнера, який був би схожий на батька чи матір; прагнення особистості до самоствердження й уявлення про партнера, який дав би змогу його реалізувати (адекватна оцінка життєвих можливостей партнера); намагання пошуку партнера, подібного за психічними чи соціальними рисами, або навпаки – із цілком відмінними від створеного ідеального образу. Вивченню сімейної проблематики приділяли увагу такі вчені, як: Т. Ф. Алексєєнко, Т. В. Андрєєва, А. І. Волкова, Е. Г. Ейдемїллер, А. Й. Капська, В. І. Кравець, Л. А. Полївалїна, В. А. Семиченко, В. В. Юстїцкіс.

Сучасні теорії та концепції по-різному пояснюють особливості вибору партнера для створення шлюбно-сімейних відносин, але на даний час не має цілісної теорії, яка б враховувала різноманітні мотиви, чинники та соціально-психологічні особливості вибору партнера для створення сім'ї. Мета статті – провести теоретичний аналіз наукових підходів до проблеми вибору шлюбного партнера у вітчизняній та зарубіжній науці; визначити психологічні чинники, що впливають на даний вибір

МАТЕРІАЛ І РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ. Процес вибору шлюбного партнера – психологічно значимий акт соціальної ситуації розвитку особистості, оскільки являє собою послідовну серію дій на основі шлюбних установок по відборі відповідного супутника життя. Даний вибір базується на сукупності біологічних та соціально обумовлених особистісних характеристик, котрі формуються в процесі гендерної соціалізації і статевої ідентифікації особистості [3]. Щодо соціально-психологічних факторів, які впливають на вибір партнера для створення сім'ї, можна виокремити наступні:

- кохання;
- бажання мати дитину;
- спільність інтересів, поглядів, спільне дозвілля;
- споживацькі, економічні фактори, тиск соціальних нормативів та традицій, вимушені обставини;
- психологічна підтримка партнера, близьке спілкування та взаєморозуміння, відчуття необхідності, потрібності комусь, втеча від самотності;
- прагнення особистого щастя, інтимне задоволення.

Дослідження механізмів вибору партнера знайшло відображення в зарубіжній соціальній психології, в теорії «стимул – цінність – роль» Б. Мурстейна, теорії «фільтрів» А. Керкгоффа та К. Девїса, інструментальній теорії підбору подружжя Р. Сентерса, теорії комплементарних потреб Р. Уїнча, «круговій теорії кохання» А. Рейса. Однією з найбільш структурованих та розроблених теорій є теорія «стимул – цінність – роль», або «обмін і максимальна вигода» Б. Мурстейна, яка ґрунтується на двох найважливіших постулатах: на кожному щаблі розвитку взаємин партнерів міцність стосунків залежить від так званої рівності обміну (відбувається своєрідне врахування плюсів і мінусів, активів і пасивів кожного партнера, кожна людина намагається одружитися з найбільш привабливим для себе партнером). Другий постулат полягає в тому, що шлюбний вибір містить у собі серію послідовних стадій, через які повинні пройти молоді люди. Виділяються три стадії: стимул (привабливість партнера) – цінність (схожість поглядів) – роль (відповідність рольової поведінки обранця своїм очікуванням). Дослідник дійшов висновку про те, що лише пари, які пройшли всі три стадії, спроможні заключити гідний шлюбний союз.

Ідея існування декількох стадій у процесі вибору шлюбного партнера лежить і в основі теорії послідовних фільтрів А. Керкгоффа, К. Девіс і Дж. Удрі, згідно якої вибір шлюбного партнера відбувається як процес послідовного проходження через ряд фільтрів, що поступово відсівають людей з безлічі можливих виборів партнера і звужують індивідуальний вибір [8]. Перший фільтр – місце проживання – відсіває тих потенційних партнерів, з якими людина ніколи не зможе зустрітись. Другий фільтр передбачає відбір претендентів за зовнішньою привабливістю з урахуванням рис обличчя, статури, віку і т.д. Наступним фільтром є схожість соціального базису (гомогамія по Девісу і Керкгоффу). На цьому етапі відбувається виключення тих, хто не підходить один одному за соціальними критеріями, і визначається схожість (несхожість) цінностей, установок, звичок, способу життя. Четвертий фільтр виявляє схожість установок і цінностей щодо сім'ї та шлюбу, подружніх сімейних ролей, установок щодо народження і виховання дітей і т.д. П'ятий фільтр – оцінка компліментарності задоволення значущих потреб, передбачає відповідність поведінки і діяльності одного партнера до потреб іншого і навпаки. Однією з найбільш значущих є потреба любити і бути коханим. Якщо пара успішно проходить даний етап, виникає переживання почуття прихильності до партнера і відчуття безпеки. Однак навіть у разі успішного проходження всіх п'яти фільтрів це ще не означає, що буде прийнято остаточне рішення про вступ у шлюб. Лише останній, шостий фільтр, фільтр соціальної готовності, призводить до того, що особистість приймає рішення до укладення шлюбу [6]. В цілому, дослідники Керкгофф і Девіс описують вибір шлюбного партнера як процес, обумовлений дією узгодженої послідовності «фільтрів», в такий спосіб: на ранніх стадіях діють гомогамні чинники – залицяння розвивається успішно тільки в разі досягнутої згоди в цінностях; на стадії виникнення стабільної пари визначаються комплементарні потреби партнерів. Відомий німецький учений Р. Зідлер вважає, що наміру одружитися в більшості людей передують тривалий процес орієнтації й соціокультурного налаштування людини на шлюб і родину. На його думку вибір шлюбного партнера можна представити як процес фільтрації. Спочатку визначається категорія соціально підходящих партнерів. Це відбувається майже «непомітно» для людини в соціальному середовищі, де вона обертається. Потім здійснюється специфічний вибір із «сукупності» можливих партнерів відповідно до психологічних, сексуально-еротичних й естетичних механізмів. При цьому велике значення надається враженням, набутих у рідній сім'ї, освіті й ранній професійній кар'єрі молодих людей [7].

Теорія комплементарних потреб (взаємодоповнюючих потреб) Р. Уінча полягає у тому, що протилежності притягаються, тобто у виборі партнера кожний індивідуум шукає того, від кого очікує максимум задоволення потреб. Закохані повинні мати подібність соціальних рис і психологічно доповнювати один одного. Ця теорія не стверджує, що кожний може знайти людину, яка б повністю задовольняла його потреби. Вона допомагає розібратися, чому кожний вважає привабливими тільки деяких із усього «поля обранців» [3].

Так, за інструментальною теорією підбору подружжя Р. Сентерса, першорядна увага приділяється задоволенню потреб, але при цьому стверджується, що одні потреби більше важливі, чим інші, деякі з них більше властиві чоловікам, ніж жінкам, і навпаки. Згідно Р. Сентерсу, людину тягне до того партнера, чиї потреби схожі з його власними бажаннями, або до того, хто доповнює її потреби. Відома «Кругова теорія кохання» А. Рейса розглядає чотири стадії: 1) встановлення взаємозв'язку за критерієм легкості спілкування; 2) саморозкриття, тобто виникнення довіри, можливість розкриття себе перед іншим; 3) формування взаємної залежності на основі почуття необхідності один одному; 4) реалізація базових потреб особистості (в любові, довірі) [7].

В основу теорії вибору шлюбного партнера Е. Уолстера і Е. Бершейда покладено принцип рівності. З точки зору дослідників принцип рівності визначає вибір романтичного партнера і те, наскільки людина щаслива в цих відносинах. Даний принцип полягає в тому, що людина відчуває себе добре тоді, коли отримує у відносинах рівно стільки, скільки вона в

них вкладає. У будь-яких інших нееквівалентних відносинах людина відчуває дискомфорт: якщо вклад є більшим за нагороди то з'являється агресія, а якщо нагорода перевищує внесок, то виникає почуття провини і страху, і за цим слідує втрата цієї позиції [5].

Вибір шлюбного партнера, обумовлений несвідомою проекцією образу одного з батьків на потенційного кандидата в чоловіки і спирається на припущення З. Фрейда про потяг, який діти відчувають до батьків протилежної статі. Завдяки складному несвідомому процесу вони можуть переносити любов, яку вони відчувають до одного з батьків (батька, матері) на своїх потенційних партнерів. У психоаналізі вибір партнера розглядається як процес, що спрямований на одного з батьків протилежної статі, тобто чоловік тягнеться до жінки, яка нагадує йому його матір, а жінка – до чоловіка, що нагадує її батька [2].

Однак К. Юнг вважав, що партнер, схожий на батька, обирається не несвідомо, а усвідомлено, на основі любові до батька і матері. У той же час, згідно з його уявленням про колективне несвідоме, у кожного чоловіка є певний образ (архетип), який не є образом конкретної жінки. Цей образ в основному не усвідомлюється, але, тим не менш, він проектується на кохану людину і є основною причиною атракції до неї. У тому випадку, коли образ і конкретна людина не збігаються, виникає конфлікт. Саме в цьому один партнер бачить причину відкидання іншим партнером. Цей образ називається «аніма», він носить еротичний, емоційний характер. Аніма є архетипічною формою, що виражає образ жінки, закладений в генах чоловіка. Коли чоловік зустрічає жінку, яка відповідає цьому архетипу, тоді у нього і виникає симпатія до неї [2].

Дослідник К. Коч припустив, що партнери обирають один одного на підставі згоди про виконання ними певних ролей, як в процесі залицяння, так і потім при вирішенні вступу в шлюб [1]. Слід, однак, відзначити, що основним моментом є не зміст ролей сам по собі, а згода між партнерами у виконанні цих ролей. Задоволеність відносинами досягається тоді, коли партнер виконує саме ту роль, яка від нього очікується, безвідносно до самого змісту і виконання цієї ролі. Таким чином, визначальним фактором при виборі шлюбного партнера, відповідно до даної теорії є схожість цінностей партнерів. Визначальним чинником вибору шлюбного партнера, на думку Р. Кумбса, є схожість цінностей партнерів, що забезпечує емоційну безпеку кожного з них. Цінності розглядаються людиною настільки ж бажаними для інших, як і для самого себе. Вони надзвичайно важливі для всього стилю життя людини. Взаємодія партнерів, які поділяють спільні цінності, веде до міжособистісної атракції, так як це відповідність є одним з підкріплюючих чинників поведінки. Результатом взаємодії часто виступає валідизація «Я» людини, яка, в свою чергу, забезпечує йому емоційне задоволення. Між партнерами, які поділяють різні цінності, теж може виникнути романтична прихильність (атракція), але вона, як правило, залишається незадовільною [2].

Як і при будь-якому іншому виборі, у виборі шлюбного партнера люди відштовхуються від певних критеріїв. Критерії вибору шлюбного партнера – це один з найбільш вивчених аспектів сімейної психології. Різні вчені виділяють різні критерії, але фактично всі вони одноставно називають певний їх набір. Не останню роль в цьому контексті відіграє культурне середовище. Однак в умовах вибору шлюбного партнера у народів світу більше подібностей, ніж відмінностей. Психолог Девід Басс опитав понад 10 тисяч чоловіків і жінок з 37 країн, про те, які якості вони цінують в потенційних партнерах. Отримані результати свідчать про те, що незалежно від місця проживання, на першому місці в ієрархії цінностей виявилася «взаємна любов / прихильність», потім слідує такі цінності, як «надійність», «емоційна стійкість», «зрілість» і «приємний характер» [9]. Спільним для перелічених теорій є те, що всі вони базуються на принципі соціально-культурної гомогамії (шлюб між людьми з подібними соціальними характеристиками), а механізм вибору партнера розглядається як система фільтрів, через які проходять молоді люди. В результаті такого вибору, хоча партнери можуть і не усвідомлювати цього, встановлюється певний баланс позитивних і негативних характеристик особистості кожного з них. Підбір подружжя вмотивовано

прагненням кожного партнера зробити найкраще з усіх можливих придбань. Переваги та недоліки іншого досліджуються в процесі розвитку відносин з ним, коли різні «особистісні фактори» пропускаються через систему фільтрів для визначення того, чи варто продовжувати ці відносини; задоволення власних потреб, яке визначається компліментарністю якостей один одного, тобто психологічні особливості особистості, протилежні і додаткові по відношенню до своїх власних, визначають вибір потенційного шлюбного партнера; відбір певних критеріїв, які впливають на якість шлюбного союзу в майбутньому.

ВИСНОВКИ. Здійснений аналіз теоретичних підходів до психологічних чинників вибору шлюбного партнера показав, що кожна з теорій робить свій внесок в розуміння того, що є важливим і цінним для особистості в процесі вибору своєї другої половинки. В своєму житті людина постійно знаходиться в стані вибору, вона вибирає рід занять, професію, місце проживання, друзів. Але, мабуть, найголовніший і найважчий вибір, який йому належить зробити в своєму житті – це вибір шлюбного партнера. Цей вибір впливає на всі сфери життя людини, і, в кінцевому підсумку, цей вибір визначає, чи буде індивід щасливий не тільки в сімейному житті, але і в житті в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Андреева, Г. М. Социальная психология : учебник для высш. шк. / Г. М. Андреева. – М. : «Аспект-пресс», 2004. – 384 с.
2. Андреева Т. В. Психология современной семьи / Т. В. Андреева. – СПб. : Питер , 2005. – 126 с.
3. Бендас Т. В. Гендерная психология : учебное пособие / Т. В. Бендас. – СПб. : Питер, 2006. – 630 с.
4. Елизаров А. Н. Психологическое консультирование семьи : учебное пособие для студ. вузов, обуч. по направ. и спец. Психологии / А. Н. Елизаров. – М. : Ось-89, 2004. – 400 с.
5. Калинина Р. Р. Введение в психологию семейных отношений / Р. Р. Калинина. – СПб. : Речь, 2008. – 351 с.
6. Помиткіна Л. В. Психологія сім'ї: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Л. В. Помиткіна, В. В. Злагодух, Н. С. Хімченко, Н. І. Погорільська. – К. : Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАУ-друк», 2010 – 270 с.
7. Хьелл Л. Теории личности / Л. Хьелл, Д. Зиглер. – СПб. : Питер, 2007. – 607 с.
8. Швец А. М. Мотивация вступления в брак и её влияние на кризис будущей семьи / А. М. Швец // Вопросы психологии. – 2006. – №2. – С. 30–34.
9. Шнайдер Л. Б. Психология семейных отношений. Курс лекций / Л. Б. Шнайдер. – М. : ЭКСМО-Пресс, 2000. – 512 с.

Litvinova O., Zlakoman A.

Kremenchug National University named after Mikhail Ostrogradsky, Kremenchug

PSYCHOLOGICAL FACTORS OF THE SELECTION OF THE PATIENT PARTNER

The article examines the main psychological theories of foreign and domestic scientists on the issue of choosing a potential partner for marriage and the creation of a family. The urgency of studying this problem during the period of economic, political, social changes in our society is grounded, which lead to an increase in the number of divorces, especially in the early years of married life. The problem of choice is defined as a factor in satisfying the needs of the individual, caused by the unconscious projection of the image of one of the parents on a potential candidate for husbands (wives). The process of choosing a marriage partner and its factors from the point of view of B. Murstein's theory of «stimulus-value-role», the theory of «filters» A. Kerckhoff and K. Davis,

the theory of complementary needs of K. Davis, «circular theory of love» A. Reis, the psychoanalysis of S. Freud and K. Jung. The emphasis is that in most theories the main factors in choosing a marriage partner are: spatial proximity; established ideas about the ideal partner; an example of their own parents and an attempt to find a partner who would be like a father or mother; the desire of the individual for self-affirmation and the idea of a partner that would allow it to be realized and the like.

Key words: choice, marriage partner, needs, values, principle of equality, projection, coordinated sequence of «filters», the stage of development of relations.

REFERENCES

1. Andreeva, G.M. (2004), *Sotsialnaya psihologiya : uchebnik dlya vyssh. shk.*, Aspekt-press, Moscow. [in Russian]
2. Andreeva, T.V. (2005), *Psihologiya sovremennoy semi*, Piter, St. Petersburg. [in Russian]
3. Bendas, T.V. (2006), *Gendernaya psihologiya : uchebnoe posobie*, Piter, St. Petersburg. [in Russian]
4. Elizarov, A.N. (2004), *Psihologicheskoe konsultirovanie semi*, Os-89, Moscow. [in Russian]
5. Kalinina, R.R. (2008), *Vvedenie v psihologiyu semeynykh otnosheniy*, Rech, St. Petersburg. [in Russian]
6. Pomytkina, L.V., Zlahodukh, V. and Khimchenko, N. (2010) *Psykhologhiya simyi : navchal'nyy posibnyk dlya studentiv vyshchyykh navchal'nykh zakladiv*, Vyd-vo Nats. aviats. un-tu «NAU-druk», Kiev. [in Ukrainian]
7. Hel, L., and Zigler, D. (2007), *Teorii lichnosti*, Piter, St. Petersburg. [in Russian]
- Shvets, A.M. (2006), "Motivation for marriage and its impact on the crises of a future family", *Voprosy psihologii*, Vol. 2, pp. 30–34. [in Russian]
8. Shnayder, L.B. (2000), *Psihologiya semeynykh otnosheniy. Kurs lektsiy*. EKSMO-Press, Moscow. [in Russian]

Літвінова Ольга Володимирівна

к. психол. н., доцент,
доцент кафедри психології,
педагогіки та філософії,
Кременчуцький національний університет
імені Михайла Остроградського,
вул. Першотравнева, 20, м. Кременчук
Полтавської обл., Україна, 39600
Тел. +38(050)9131523
E-mail: litvinova1992@gmail.com

Litvinova Olga Volodimirovna,

Cand. Sc.(Psychology), Associate Professor,
Associate Professor of Psychology, pedagogy
and philosophy Department,
Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi
National University,
vul. Pershotravneva, 20, Kremenchuk,
Poltava Region, Ukrain, 39600
Tel. . +38(050)9131523
E-mail: litvinova1992@gmail.com

Злакоман Альона Іванівна

Магістр Кременчуцький національний
університет імені Михайла
Остроградського, вул. Першотравнева, 20,
м. Кременчук Полтавської обл., Україна,
39600
Тел. +38(096)9856126
E-mail: alena.zlakoman.0509@gmail.ru

Zlakoman Alona Ivanovna

Master Kremenchuk Mykhaylo Ostrogradsky
National University, st. Pershotravneva, 20,
Kremenchuk, Poltava Region, Ukraine, 39600
Tel. +38 (096) 9856126
E-mail:
alena.zlakoman.0509@gmail.ru

Стаття надійшла 16.09.2017